

דתישכונע

פרשת חקת, תשע"ט, מספר 1325

ותקבר שם מרים – מה עניין קבורת מרים אצל מי מריבה?

יצחק עתשלו

הפסוקים, יש כאן בדברי העם טיעון אחד ושתי תלונו. הטיעון: "לו גוענו... לפני ה'", כלומר, הלוואי והיינו מתים במגפה ולא כאן בצמא – טענה שמזכירה לנו את דברי המקונן באיכה: "טובים היו חללי חרב מחללי רעב". אך טיעון זה מתחזק על ידי שתי תלונו נפרדות:

- (1) למה הבאתם... אנחנו ובעירנו?
- (2) ולמה העליתנו... לא מקום זרע ותאנה ורמון ומים אין לשתות?

התלונו הראשונה נשמעת לנו מוכרת משמות "ז", "מסה ומריבה".² אך התלונו השנייה מוזרה למדי; למה יצפה העם שבמקום המדברי הזה, תחנת ביניים במסעם הגדול לארץ המובטחת, יהיו גפנים, עצי תאנה ורימון? למה יחשבו שתחנה זו תהיה "מקום זרע"? ולמה דחו את טענת המים לסוף דבריהם: "ומים אין לשתות"?

עיון מדוקדק בטענה יבהיר את הדברים: העם מצפה למצוא מקום זרע, גפנים ועצי תאנה ורימון. מהו המכנה המשותף והמייוחד לארבעה אלו? ייתכן שהעם אינו מודע לטיב הארץ המובטחת; הרי הוריהם לא יכלו לשמוע את הבשורה המלאה מפיו של משה בתחילת תהליך הגאולה, בשל "קוצר רוח ועבודה קשה". אך הם בוודאי שמעו מהוריהם – והמבוגרים שבהם אף ראו בעצמם – את הפירות שהביאו תרי הארץ:

וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכַּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׂאֶהוּ בְמוֹט בְּשָׁנִים וּמֵן הָרְמָנִים וּמֵן הַתְּאֵנִים³ (במ' יג:כג).

משום מה הסיק העם, שהמקום הזה – "קדש" – הוא כבר חלק מהמקום המיועד; שהמסע הגדול הסתיים ושזו הארץ שאליה ציפו במשך דור שלם של מסע מדברי. מה גרם לטעות זו?

פרשת "מי מריבה", שבה נגזר על משה ואהרן שלא יכניסו את העם לארץ, היא מן המפורסמות והקשות במקרא. לרוב, עיקר העיון בפרשה מתמקד בחטא משה ואהרן ובניסיונות לאתר את הפגם במנהיגותם, שהכריח את החלפתם במנהיג אחר שיהיג את העם בכיבוש הארץ. מתוך כך, טבעי שהעיון מדלג על הפרטים הקודמים בסיפור, אך ניתן להציע שדווקא הצגת הכתובים לפני שמשה ניגש אל הסלע יסייעו בידינו למצוא פתרון הולם לקושיה הגדולה: למה נגזר על משה ואהרן לסיים את מנהיגותם?

א: מות מרים בקדש

בתחילת החלק הסיפורי שבפרשתנו,¹ הכתוב מספר על מות מרים בקדש ועל קבורתה שם:

וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרֵי צָרַח בְּחֶדְשׁ הָרְאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקֶדֶשׁ וַתָּמָת שָׁם מְרִים וַתִּקָּבֵר שָׁם.

מייד, ללא הפסק כלשהו, התורה מתארת מצב מדברי (שכלל לא צריך להפתיע ב"מדבר-צן") שמהדהד לנו מאמצע ספר שמות: "ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן". ומייד בהמשך הכתוב מדווח על תלונו נוספת של העם נגד מנהיגיהם:

וַיִּרְבּוּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לְאֹמֶר וְלוֹ גֹעֲנוּ בְּגֹעַ אֲחִינוּ לִפְנֵי ה'. וְלָמָּה הִבַּאתֶם אֶת קַהֲל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירָנוּ. וְלָמָּה הֶעֱלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם לְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל הַמִּקְוֵם הָרֶע הַזֶּה לֹא מְקוֹם זֵרַע וַתָּאֵנָה וְגִפְנֵי וְרִמּוֹן וּמֵיִם אֵין לְשִׁתּוֹת.

תלונו זו נענתה על ידי ה' המצווה את משה: "קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו". לפי מבנה

* הרב יצחק עתשלוס מכהן כראש בית המדרש בביה"ס "שלהבת" וכראש המחלקה לתנ"ך ב YULA בלוס אנג'לס.

¹ יש להעיר בקצרה, שחלק הארי של ספר במדבר בנוי בצורה יחידאית לעומת שאר ספרי התורה. יש סיפור אחד ובעקבותיו, או לפניו, קובץ של חוקים שמתנייחים ישירות לנימה המרכזית שבסיפור. לאחר סיפור "חטא המרגלים" (במ' יג-יד), מוצע קובץ חוקים המשתייכים לביאה לארץ (פרק ט"ו). לאחר הסיפור על מרד קרח, שהיה התקפה ישירה על ממסד הכהונה (במ' ט"ז-יז), מובאת רשימה מפורטת של מתנות כהונה. פרק י"ט, שבו הלכות מפורטות על טומאת מת ועל הטהרה ממנה ("פרה אדומה") מקדים את הסיפור אודות מות מרים ואהרן. אותו יחס סימביוטי קיים עד סוף הספר, אך החל מפרק כ"ב עד הסוף, הקישור מסובך יותר ואכמ"ל.

² אכן ר"י בכור שור פירש את פרשתנו כ"פנים אחרות" של אותו סיפור, ואלו דבריו בפירושו לבמדבר כ:ח: "לפי הנראה לי, זהו מעשה שב'יהי בשלח' דכתיב ביה: והכית בצור". הערכתו זו של בכור שור בלתי אפשרית מבחינה כרונולוגית וגיאוגרפית כמובן, אבל אין ספק שיש הקבלה משמעותית בין שני המעשים.

³ הסיבה להבאת שלושה מינים אלו מכל שבעת המינים פשוטה. כיוון שהימים היו 40 יום אחרי "ימי בכורי ענבים", הדגן כבר נקצר, והזיתים, שנמסקים בסתיו, עדיין לא הבשילו. אין טעם להביא תמרים למדבר, מקום שהפרי היחיד שמלווה את דרכם הוא התמר, אך התאנים, הרימונים והענבים, שזמן הבשלתם באמצע הקיץ, היו "חדשים" להולכי המדבר.

התוכנית האלוקית, שננתח להלן, עונה על שלושת המשברים (במ' כ:ז-ח) האלו:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. קַח אֶת הַמָּטָה וְהִקְהַל אֶת הָעֵדָה אֹתָהּ וְאַהֲרֹן אַחִיד וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעִינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמֶיךָ וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מִים מִן הַסֵּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעֵירָם. ראשית, יש הכרח מיידי לענות על הצורך במים, בהוצאה על-טבעית של מים מן הסלע. אך איך תוכנית זו עונה על המשבר הייעודי והמשבר האמוני?

אם נפרש את מלת היחס "אל" כ"על" – וכך הוא מופיע במקומות אחרים בתנ"ך¹⁰ – נבין את המענה לאשורו. ה' אינו מצווה את משה לדבר אל הסלע, שכן לא מצינו בשום מקום במקרא שהאדם מצווה להתייחס אל הדומם בצורה כזאת, אלא לדבר אל העם (שהוא הקהיל אותם יחד) על אודות הסלע. ומה יאמרו משה ואהרן? "המן הסלע הזה נוציא לכם מים?" זאת אומרת, האם ביכולת האדם להוציא מים מן הסלע? דבר זה אינו אפשרי אלא בכוח על-טבעי, בכוח אלוקי. המגמה בכל התהליך הייתה להוכיח לעם, שה' אמנם מדריך אותם ואין גורלם תלוי בהחלטת בשר ודם או בכוחותיהם. בזה תתבטל גם התלונה השנייה, שהרי בין אם כבר נכנסנו לארץ המובטחת ובין אם לאו, אין המנהיגים בני עמרם הגואלים עצמם, אלא רק שליחי המקום. גם כאשר ייכנס העם אל תוך גבולות הארץ, לא תבוא הברכה מאליה ויהיה עליו לעמול, לזרוע ולנטוע, ולברא יערות.

העברת מסר זה תלויה בכוחותיו של משה; ביכולתו הרטורית והתקשורתית. "המן הסלע הזה נוציא לכם מים" הוא היגד רב-משמעי וניתן להבנה מסולפת. משה אולי הדגיש את 'נוציא' אבל השומעים שמו דגש על 'לכם'. במקום 'נס זה אינו שלנו, והוא יכול להתרחש רק על ידי כח אלוקי', הבינו העם: 'האם ראויים אתם לנס כזה על ידינו?' ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל" (דב' כ:ב), "על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל" (דב' לב: נא)

הייתה כאן הזדמנות ליישר את השקפת העם ובזה נכשלתם.

ברגע שהמנהיג אינו מצליח להעביר את עיקר המסר הלאה לשומעיו, אין הוא יכול להמשיך לשמש כמנהיגם. יושם לב שהגזרה לא הייתה "לא תבואו", כי אם "לכן לא תביאו". יכולתכם להנהיג את העם נכשלה ויש צורך בדור חדש של מנהיגות שיכול להתקשר אל העם בצורה ברורה

כבכל קריאת סיפורת, כשבאים לדון בסיפורנו, נבין את מהלך הדברים אם נצליח לשים את עצמנו במקום בני ישראל במהלכם במדבר, ולצאת ממקום עמדתנו כמשקיפי-על היודעים גם את התוכנית האלוקית וגם את סיום הסיפור. במשך דור שלם, העם נוסע וחונה, חונה ונוסע, ובמחנה המרכזי, מחנה הלויים, ישנם שני ארונות: ארון העדות, שמוסתר מעיני כול, ואיתו ארון אחר ובו עצמות יוסף, אשר השביע את אחיו: "פֶּקֶד יִפְקֹד אֶל־הַיָּמִים אֶתְכֶם וְהִעֲלֵתֶם אֶת עֲצַמְתִּי מִזֶּה"⁴. לאמור, את מנהיגי האומה אין קוברים בנכר, אלא בארץ המובטחת.

והנה באה שנת הארבעים, לאחר סיום הגזרה של "יום לשנה יום לשנה תשארו את עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה", העם מגיע למדבר צן, קו הגבול הדרומי של ארץ כנען,⁵ שממנו נשלחו המרגלים לפני 38 שנים,⁶ ויושב בקדש כנראה זמן לא קצר ("וישב העם בקדש", לא "ויחנו בקדש"), ולפתע מרים מתה, ואין שמים את גופתה בארון, אלא קוברים אותה שם. אם אישיות חשובה כמו מרים הנביאה, חלק אינטגרלי מהשלישייה המנהיגה⁷ שכולם הכירו, נקברת בקדש, טבעי הוא שהעם יבין שהוא הגיע סוף סוף לארץ המיועדת.⁸

עכשיו מובן למה הכתוב מספר לנו אודות מות מרים וקבורתה "שם"; כדי להסביר את התגובה המוזרה של העם.⁹

ב: ודברתם "אל" הסלע

לעיל לא מצינו אל כל הדיוקים הנדרשים מהתלונות. בשתייהן – העכשווית "למה הבאתם" והייעודית "למה העליתנו", בני"י ממשיכים לזקוף את המסע וההגעה לזכותנו, או לאשמתו, של משה: "למה הבאתם", "למה העליתנו". הדור מחקה את טעויות הוריו ורואה במשה ובאהרן לא רק את שליחי המקום, אלא גם את מתכנני המסע בעצמם.

לסיכום, ישנם שלושה משברים שזקוקים לטיפול: ראשית, העם צמא וזקוק למים. בתוך משבר זמני אך חיוני זה, העם חושב שהגיע לארץ המובטחת, והאכזבה המובנת מעיבה עליהם. ובתוך תוכי המשבר, השבר האמוני מהדהד – "למה הבאתם... למה העליתנו".

⁴ בר' נ:כה.

⁵ "זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה ארץ פנען לגבלתיה, והיה לכם פאת נגב ממדבר צן על ידי אדום" (במ' לד:ב-ג).

⁶ "ויעלו ויתרו את הארץ ממדבר צן... ויילכו ויבאו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל אל מדבר פארן" (במ' יג:כא, כו).

⁷ "ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים" (מי' ו:ד).

⁸ ואולי סברו שאת עצמות יוסף יצטרכו לקבור בגבול נחלת בניו, אחרי שיכבשוהו ראו פסוקי הסיום של ספר יהושע (כד:לב).

⁹ בסופו של דבר, בממד הנצח משה אהרן ומרים אכן קבורים בארץ המובטחת הרחבה, אלא שקדושת הארץ תגיע אליהם רק לאחר שיכבשו בני ישראל את הארץ הגרעינית וירחיבו את גבולה "מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר" (שמ' כג). ראו כוזרי ב, יד; 'אליצור, מקום בפרשה, תל אביב 2014, עמ' 437-433.

¹⁰ ויק' יד:נג: "ושלח את הצפר החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה" לעומת הכתוב למעלה (פס' ז) "ושלח את הצפר החיה על פני השדה". כמובן שההבנה העיקרית בשניהם היא "על". ועיינו עוד בשמ"א כ:כד: "וישב המלך על הלחם לאכול" (כתיב) "וישב המלך אל הלחם לאכול" (קרי).

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון

עורכת לשון: רחל הכהן שיף